

УДК 658:330.131.7

А. В. Свідерська, асп.

Хмельницький національний університет

Дослідження зовнішньоторговельного напрямку діяльності підприємств машинобудівної галузі Хмельниччини

В статті розглядаються питання обробки статистичних даних, пов'язаних із зовнішньоекономічною торгівлею Хмельниччини, зокрема, машинобудівної галузі. Досліджено зміни у географічній та товарній структурах експортно-імпортних потоків та дано оцінку ступеня внутрішньогалузевої торгівлі на основі індексу Грубеля-Ллойда. Встановлено основні проблеми, що гальмують розвиток галузі регіону.

експорт, імпорт, товарна структура, машинобудування

А. В. Свидерская, асп.

Хмельницкий национальный университет

Исследование внешнеторгового направления деятельности предприятий машиностроительной отрасли Хмельницкой области

В статье рассматриваются вопросы обработки статистических данных, имеющие связь с внешнеэкономической торговлей Хмельницкой области, в частности машиностроительной отрасли. Исследовано изменение в географической и товарной структурах экспортно-импортных потоков, а также дано оценку степени внутриотраслевой торговли на основании индекса Грубеля-Ллойда. Установлены основные проблемы, тормозящие развитие отрасли региона.

экспорт, импорт, товарная структура, машиностроение

Постановка проблеми. Виробнича діяльність машинобудівних підприємств Хмельницької області не лише забезпечує стабільний розвиток інших галузей, але й зміцнює та підвищує конкурентоспроможність економіки регіону і країни в цілому. Однією із суттєвих особливостей машинобудівної галузі є її експортна орієнтованість, що значно посилилась в останні роки з огляду на низький рівень попиту вітчизняного споживача. Зовнішньоекономічна діяльність машинобудівних підприємств Хмельниччини відкриває перед ними нові можливості економічного зростання за рахунок диверсифікації та розширення мережі каналів збуту і постачання. Водночас в умовах політичної та економічної нестабільності зростає важливість параметрів географічної та товарної структури, індикаторів внутрішньогалузевої торгівлі та інших не менш важливих показників розвитку експортно-імпортних потоків галузі регіону. Саме тому надзвичайно актуальним є дослідження сучасного стану та тенденцій змін у зовнішньоторговельній діяльності підприємств машинобудівної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в науковій літературі присутні праці, присвячені питанням аналізу стану експортного потенціалу машинобудівної галузі на макрорівні (С. М. Савченко [7], К. В. Селезньова [8] та ін.), проблемі розвитку даного аспекту діяльності підприємств машинобудування регіону (К. Ю. Кватернюк [1], Н. М. Тюріна та Є. О. Шелест [2], М. О. Левченко [3, с. 61-64]). Варто зауважити, що попри різноманітність підходів та концепцій проведення такого дослідження, питання порівняльного аналізу показників зовнішньої торгівлі машинобудування регіону та країни ще досі не розглядались.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування основних тенденцій зовнішньоторговельної діяльності машинобудівних підприємств, проблем та перспектив розвитку даної галузі на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Машинобудування є одним з основних видів промислової діяльності Хмельниччини. За обсягами реалізації дана галузь посідає четверте місце після харчової промисловості, виробництва і розподілення електроенергії та виробництва неметалевої мінеральної продукції. Машинобудівна галузь є вагомим фактором економічного зростання, підвищення рівня соціального захисту та добробуту населення області.

Експортна продукція машинобудівної галузі області – це трансформатори, котли, сільськогосподарські машини, верстати, ковальсько-пресове устаткування, технологічне обладнання для переробних галузей агропромислового комплексу. Дані підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, переважно сконцентровані у таких промислових центрах області, як м. Хмельницький (9 юридичних осіб), у м. Красилів (4), у м. Кам'янець-Подільський (2), у інших містах регіону (ПАТ «Волочиський машинобудівний завод «Мотор-Січ», ТОВ «Агромотосервіс» (м. Старокостянтинів), ТОВ «Дунаєвецький ливарно-механічний завод», ТДВ «Славутський ремонтно-механічний завод»).

Аналіз статистичної інформації щодо зовнішньоторговельних аспектів діяльності підприємств машинобудівної галузі Хмельницької області вважаємо за доцільне розпочати зі з'ясування масштабів та динаміки розвитку господарської діяльності даних підприємств. Показники розраховано за даними Держкомстату України та Головного управління статистики у Хмельницькій області [2, 5, 6].

Обсяги реалізації машинобудівної промисловості Хмельницької області протягом 2010-2013 рр. постійно зростали, однак це зростання мало різний характер. У 2011 році воно було спричинене не позитивною динамікою фізичних обсягів, а подвоєнням цін на продукцію машинобудування. Беручи до уваги зміни у товарній структурі реалізації, відзначаємо зниження обсягів реалізованої за цей період електронної та оптичної техніки, зростання доходів машинобудівних підприємств області від продажу електричного обладнання (найвищий приріст становив 46,73% у 2013 р., а для транспортних засобів – 80,34% у 2012 р.).

Питома вага обсягів реалізованої продукції області у відношенні до загальноукраїнських показників за період з 2010 по 2013 рр. зросла на 0,42% і досягнула найвищого значення у 2013 році (1,35%). В цілому значення показника є невисоким. З 2011 року зростає питома вага реалізації автотранспортних засобів та електронно-виміральної техніки.

Зауважуємо також наявність позитивної тенденції зниження індексів цін на продукцію машинобудівної галузі, щоправда зі спадним темпом, починаючи із 2010 року. Саме у 2010 році у порівнянні з попереднім кризовим, ціни зросли майже удвічі, що безумовно мало негативний вплив на стан галузі.

Вважаємо за доцільне також провести аналіз на основі порівняння реалізації машинобудівної продукції області та країни у розрізі товарних груп та у динаміці. У товарних структурах області та країни в цілому можемо виділити такі характеристики:

- перше місце у реалізації області займає електричне устаткування, для країни дана товарна група знаходиться на третьому місці;
- на другому місці за статистичними даними Хмельницької області знаходиться виробництво та реалізація електронної та оптичної продукції, у масштабі країни даний вид машинобудівної продукції становить порівняно незначну частку;
- порівняно невисокою в структурі реалізації Хмельницької області є питома вага транспортних засобів, тоді як на загальноукраїнському рівні цей показник є значно

вищим та в окремі роки становив більше половини сукупного обсягу реалізації продукції галузі.

Наступним етапом нашого дослідження було безпосереднє обчислення зовнішньоторговельних показників та їх комплексний аналіз. Результати зазначених розрахунків представлено у таблицях 1-4, а також на рисунках 1 та 2.

Таблиця 1 – Розрахунок питомої ваги експорту машинобудівної промисловості Хмельницької області в загальному обсязі експорту даної галузі України (у відсотках)

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; звукозаписувальна та звуковідтворювальна апаратура; апаратура для запису або відтворення телевізійного зображення	1,29	1,32	1,27	1,34	2,01
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби і пов'язані з транспортом пристрої	0,40	0,09	0,02	0,13	0,05
Прилади і апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, контрольні, вимірювальні, прецизійні; медичні або хірургічні; годинники всіх видів; музичні інструменти; їх частини та приладдя	0,65	1,81	3,09	3,20	3,16
Загальний обсяг експорту машинобудівної продукції	1,06	0,89	0,81	0,84	1,43

Джерело: складено автором за даними [9,10]

Аналізуючи дані таблиці 1, варто зауважити такі суттєві зміни у співвідношенні обсягів експорту машинобудівної продукції області та країни за п'ять років: зменшення частки експорту транспортних засобів у 8 разів, зростання питомої ваги експорту приладів більш ніж у 4 рази, порівняно високі темпи зростання частки електротехнічної продукції у 2013 році.

Останній факт, а також позитивна динаміка показника впродовж 2011-2013 років зумовили те, що показник питомої ваги загального експорту машинобудування області щодо аналогічного показника країни станом на початок 2014 року перевищив значення 2009 на 0,37% в абсолютному вираженні. Доцільно також відмітити, що для даного показника не була характерною стала тенденція змін. У 2009 році спостерігалось його зменшення на 0,17%. Переломним моментом став 2011 рік.

Таблиця 2 – Розрахунок питомої ваги імпорту машинобудівної промисловості Хмельницької області в загальному обсязі імпорту даної галузі України (у відсотках)

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; звукозаписувальна та звуковідтворювальна апаратура; апаратура для запису або відтворення телевізійного зображення	1,11	2,26	1,56	1,64	1,04
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби і пов'язані з транспортом пристрої	0,77	0,75	0,67	0,49	0,71
Прилади і апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, контрольні, вимірювальні, прецизійні; медичні або хірургічні; годинники всіх видів; музичні інструменти; їх частини та приладдя	0,1	0,37	0,14	0,13	0,2
Загальний обсяг імпорту машинобудівної продукції	0,95	1,69	1,21	1,14	0,89

Джерело: складено автором за даними [9,10]

Протягом аналізованого періоду дещо зросла частка імпорту приладів щодо обсягу імпорту даної товарної групи в масштабі країни. Частки інших товарних груп зменшились, зокрема, питома вага імпорту транспортних засобів – на 0,06%, машин та устаткування різного призначення – на 0,07%. Щоправда зростання першого із показників у 2013 р. частково компенсувало негативну динаміку.

Якщо аналізувати зміни питомої ваги загального експорту машинобудування області щодо аналогічного показника країни за період з 2009 по 2013 рр., то зазначений індикатор у 2010 р. зріс на 0,74% в абсолютному вираженні, а в наступні роки – характеризувався тенденцією до зниження. Найбільш помітним дане явище було у 2011 році, коли зазначений показник зменшився на 0,48%. В цілому показники питомої ваги експорту та імпорту області були невисокими та не перевищували 1,5% кожний.

Таблиця 3 – Основні показники зовнішньоекономічної торгівлі Хмельницької області (машинобудування)

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
Експорт, тис. дол. США	72920,7	81957,2	95768,8	111449	151728,4
Імпорт, тис. дол. США	86706,7	215512	242211	257215	173842,8
Чистий експорт, тис. дол. США	-13786	-133554	-146442	-145766	-22114,4
Індекс чистої торгівлі	0,84	0,38	0,4	0,43	0,87
Індекс Грубеля-Ллойда	1,03	1,42	1,4	1,39	0,96

Джерело: складено автором за даними [10]

Перш за все, варто відмітити позитивну динаміку обсягу експорту машинобудівної продукції області, який за п'ять років збільшився у 2,8 разів. Найбільш суттєвим було зростання експорту у 2013 році – на 36,14%. Водночас за цей час область почала удвічі більше імпортувати устаткування та обладнання. Щоправда найбільший приріст імпорту був зумовлений кризовими явищами 2009 р., внаслідок чого у 2010 р. обсяг імпорту зріс у 2,5 рази. У наступні роки спостерігалась тенденція до сповільнення темпів зростання імпорту, у 2013 р. обсяги імпорту скоротились на 33%.

З точки зору динаміки експортно-імпортних потоків машинобудівної продукції 2013 рік був найбільш сприятливим, що також можна побачити на рисунку 1, який наочно представляє співвідношення обсягів експорту та імпорту в динаміці.

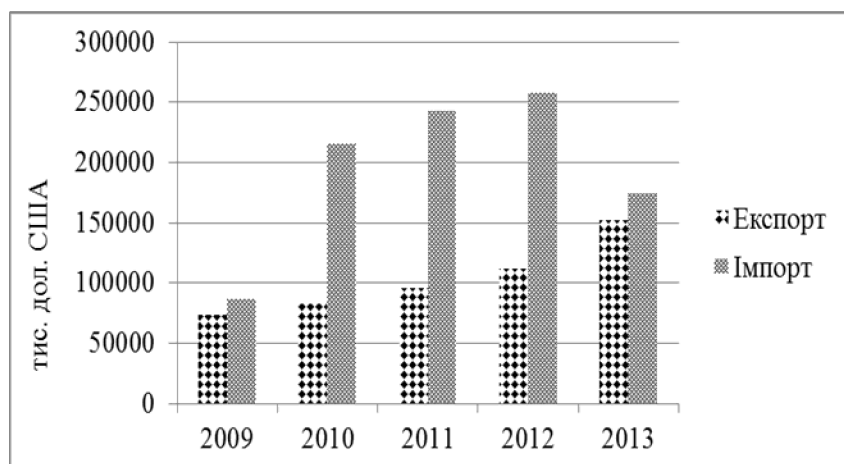

Рисунок 1 – Динаміка експортно-імпортних потоків машинобудування Хмельницької області

Джерело: складено автором за даними [10]

Наведені дані підтверджують той факт, що темпи зростання експорту перевищують темпи зростання імпорту машинобудівної продукції. Сальдо зовнішньоекономічної торгівлі має досить високе значення протягом всього аналізованого періоду, що безперечно є явищем несприятливим. Протягом 2009-2013 років показник сальдо зріс у 1,6 разів, а протягом 2010-2012 рр. його значення було у десятки разів вищим з огляду на досить високі темпи зростання імпорту. Особливо високим темп зростання був у 2010 р. Саме тоді показник чистого експорту збільшився у 2010 році порівняно із 2009 у 9,7 разів. У наступні роки розрив між темпами зростання експорту та імпорту почав поступово зменшуватись і стабілізувався в межах 0,1-1,5%. Завдяки скороченню величини імпорту та додатнім темпам зростання експорту зазначені вище негативні зміни було знівельовано.

Важливим показником для аналізу зовнішньоторговельної діяльності також є індекс чистої торгівлі та індекс Грубеля-Ллойда, тенденції зміни яких графічно представлено на рисунку 2.

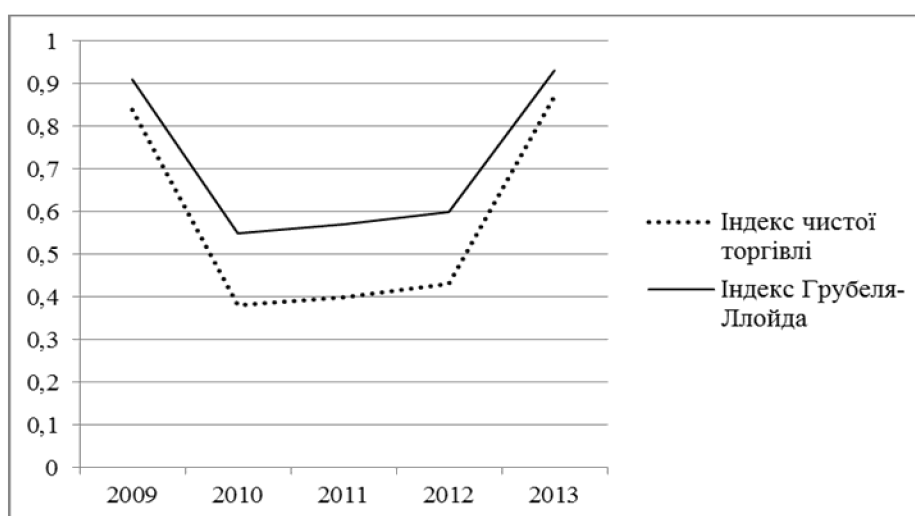

Рисунок 2 – Динаміка індексів чистої торгівлі та Грубеля-Ллойда

Джерело: складено автором за даними [10]

Значення індексу Грубеля-Ллойда свідчать про середній рівень, а в окремі роки (2009 та 2013) високий рівень розвитку міжгалузевої торгівлі. Можемо також спостерігати співпадіння динаміки зазначених на рисунку індексів, а саме: різке зниження показників у 2010 р. та їх зростання у наступні роки. Наприкінці аналізованого періоду показники досягли свого початкового значення.

Важливою характеристикою зовнішньоекономічної торгівлі області є її географічна та товарна структура, тобто структура з точки зору географічного розподілу експортно-імпортних потоків між окремими групами країн, а також з точки зору товарного наповнення. На підставі даних [1] робимо висновок, що у географічній структурі товарного експорту області майже половину становить продукція, споживачами якої є країни СНД, близько третини – країни Європейського союзу. За період з 2010 по 2013 рр. частка експорту до країн СНД постійно зростала, тоді як до країн Європи – навпаки зменшувалась.

Серед інших країн найменша частка експорту припадала на країни Америки (не перевищувала 0,5%), більше того, даний показник мав тенденцію до зниження протягом аналізованого періоду (виняток – зростання на 0,02% у 2013 р.). Якщо аналізувати дані показники у динаміці, то більш помітні коливання характерні для експорту до країн Азії та Африки.

Імпортна продукція області головним чином має європейське походження (40-60%). Друге місце в структурі імпорту посідають різноманітні товари з країн СНД та Азії. Незначною є частка імпорту з країн Америки (1-3%) та країн Африки (менше 1%). У 2010-2013 рр. відбувалось постійне зростання частки імпорту продукції азійського та американського виробництва.

Аналізуючи дані щодо товарних структур експорту та імпорту машинобудівної продукції Хмельницької області та країни [9,10], відзначаємо, що найбільшу питому вагу машинобудівної продукції, що експортується та імпортується в області, є обладнання та мультимедійна апаратура. При чому частки експорту таких товарних груп, як обладнання та прилади, перевищують аналогічні показники у структурі імпорту. Щодо автотранспорту, то тут спостерігаємо зворотну ситуацію.

Порівнюючи структуру експорту області та країни відзначаємо наявність як спільних, так і відмінних рис. Зокрема, електротехнічне обладнання із суттєвим відривом від інших товарних груп лідирує в обох структурах. Проте, якщо у масштабі країни ця частка становить близько 60-70%, то електротехнічне устаткування для Хмельницької області – це приблизно 90% експорту продукції її машинобудівної галузі. До 2011 року цей розрив зростав, після чого почав поступово зменшуватись (аналогічно для питомої ваги експорту засобів транспорту). Найменша відсоткова частка експорту припадає на прилади. За винятком 2009 року даний показник був вищим для області.

В імпорті стабільно друге місце посідають транспортні засоби, а обсяги імпортованих приладів характеризуються досить незначним відсотком. У структурі експорту, починаючи з 2010 р. обсяги приладів перевищували обсяги транспортних засобів і ця різниця до 2011 року збільшувалась.

Як бачимо, товарна структура імпорту країни та області є дещо схожою до структури експорту. Перше місце посідає електротехнічне обладнання, друге і третє – транспортні засоби та прилади відповідно. Варто також зазначити, що спільних тенденцій змін у товарних структурах експорту/імпорту області та країни не зафіксовано.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши географічну та товарну структури експортних поставок, можемо зробити висновок щодо їхньої нераціональності, низького рівня диверсифікованості, орієнтації не на перспективні ринки високорозвинених країн, а переважно на споживачів пострадянського простору та ринки країн, що розвиваються. Негативним явищем також є від'ємне сальдо балансу експортно-імпортних операцій.

Незважаючи на позитивні зрушення 2013 року, можна констатувати, що зовнішньоторговельна діяльність машинобудівної галузі Хмельниччини перебуває в досить скрутному становищі з огляду на наявність цілої низки проблем. Зокрема, мова йде про незадовільний стан інфраструктурного забезпечення експортної діяльності, високий ступінь зношеності основних засобів, обмежене застосування новітніх технологій виробництва, брак обігових коштів, недосконалість механізму. Ці та інші фактори чинять несприятливий вплив на розвиток зовнішньоторговельної діяльності даної галузі регіону, що особливо набуває актуальності в умовах жорсткої конкуренції з боку іноземних виробників як на зовнішніх, так і на внутрішньому ринках.

З огляду на це підприємства галузі потребують суттєвого покращення матеріально-технічного та інформаційного забезпечення; підвищення інноваційної активності; оптимізації ресурсо-, енерго- та матеріаломісткості продукції; вдосконалення асортименту продукції; інтенсифікації процесів техніко-технологічного переоснащення галузі.

Список літератури

1. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами області [Електронний ресурс]: Головне управління статистики у Хмельницькій області. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/zez/tszt/tszt0814.htm>
2. Індeksi промислової продукції за основними видами діяльності [Електронний ресурс]: Головне управління статистики у Хмельницькій області. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>
3. Кватернюк К. Ю. Оцінка експортного потенціалу машинобудівної галузі Хмельницької області [Текст] / К. Ю. Кватернюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 3, т. 3. – С. 96-99.
4. Левченко М.О. Формування механізму управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності машинобудівних підприємств: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук; спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). / М.О. Левченко – Хмельницький: ХНУ. – 2013. – 249 с.
5. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності [Електронний ресурс]: Головне управління статистики у Хмельницькій області. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>
6. Обсяги реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]: Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Савченко С.М. Конкуренентоспроможність українського машинобудівного комплексу на зовнішніх та внутрішніх ринках / С.М. Савченко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2011. – №29. – С. 20 – 29.
8. Селезньова К.В. Аналіз використання експортного потенціалу машинобудівного комплексу України в контексті світових інтеграційних процесів / К.В. Селезньова // Економічний часопис – XXI. Економіка та управління підприємством. – 2010. – №11-12. – С. 68 – 73.
9. Товарна структура зовнішньої торгівлі [Електронний ресурс]: Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Товарна структура зовнішньої торгівлі Хмельницької області [Електронний ресурс]: Головне управління статистики у Хмельницькій області. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/zez/tszt/tszt1213.htm>
11. Тюріна Н.М. Комплексне оцінювання результативності діяльності промислових підприємств Хмельницької області / Н. М. Тюріна, Є. О. Шелест // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 6, т. 1. – С. 198-209.

Antonina Sviderska

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine

The Investigation of the Foreign Trade Activities of Machine-Building Enterprises in Khmelnytskyi Region

The article deals with the questions concerning the analysis of the up-to-date state of export machine-building potential on the regional level. The main assignment of the investigation was the tendencies identification and the determination of the significant problems, which hinder the development of foreign trade activities of the enterprises in region.

The changes in the geographical and product structures of export-import flows are investigated, and the assessment of intra-industry trade level based on the Grubel-Lloyd index is given. The scale and dynamics of total goods sales of the machine-building enterprises of the region are analyzed. The indicator of the foreign trade balance was rather high within all analyzed period of time that is negative phenomenon in terms of the strategic role of machine-building for the development of other industries. The ways to overcome the crisis phenomena in the industry, the means of foreign trade operations activization and the areas of export potential enhancement are proposed.

We can conclude about geographical and product structures irrationality, their low diversification and orientation mainly to the customers from CIS (Commonwealth of Independent States) and developing countries. In 2013 the first indications of improvement have been showed up, but it is too early now to talk about the crisis consequences overcoming and the stable tendency of export activities development in machine-building.

export, import, product structure, machine-building

Одержано 31.10.14